

Ēriks Jēkabsons
Latvijas Universitāte

LATVIJAS ATTIECĪBAS AR UKRAINAS TAUTAS REPUBLIKU 1919.–1921. GADĀ

RELATIONS BETWEEN LATVIA AND THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC, 1919–1921

Ēriks Jēkabsons, *Dr. hist.*, ir LU Humanitāro zinātņu fakultātes Vēstures un arheoloģijas nodaļas profesors, LZA īstenais loceklis. Ap 30 grāmatu autors un līdzautors, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, Polijas Nopelnu ordeni, Polijas Zelta nopelnu krustu. Zinātniskās intereses – 20. gadsimta pirmās puses Latvijas un reģiona politiskā un militārā vēsture.

E-pasts: eriks.jekabsons@lu.lv

Kopsavilkums

Līdz ar Krievijas impērijas sabrukumu latvieši, igauņi, lietuvieši, ukraiņi un citi uzsāka cīņu par neatkarību. Latvijas valdības draudzīgā attieksme pret neatkarīgo Ukrainu 1919. un 1920. gadā balstījās arī uz tīri pragmatisku aprēķinu par sadarbības politiskajiem un ekonomiskajiem ieguvumiem. Latvijas un Ukrainas Tautas Republikas attiecības sasniedza kulmināciju 1920. gada augustā un septembrī, kad Ukrainas delegācija piedalījās Baltijas valstu un Polijas sarunās Bulduros. Pēc tam Latvijas valdība bija spiesta rēķināties ar Ukrainas teritorijā reāli pastāvošo padomju varu, lai saglabātu labas attiecības ar Padomju Krieviju, kā arī dotu iespēju atgriezties dzimtenē tūkstošiem latviešu bēgļu, kas joprojām atradās Ukrainā.

Jāatzīmē dažkārt pārsteidzošās līdzības, kā arī atšķirības abu valstu cīņā par neatkarību. Pie līdzībām var minēt cīņu intensitāti un ļoti lielo dalībnieku jeb politiski militāro aktoru skaitu abās valstīs – ukraiņi dažādos periodos cīnījās ar poļiem (1920. gadā bija sabiedrotie), ukraiņu boļševikiem, Padomju Krieviju, pretboļševistiskiem krieviem. Latvieši – ar latviešu boļševikiem, Padomju Krieviju, Vāciju un vācbaltiešiem (sabiedrotie sākotnējā periodā), pretboļševistiskiem krieviem. Neskaitot Padomju Krieviju, kura gan Latvijai, gan Ukrainai bija draudīgs kaimiņš ar pretenzijām uz zaudētajām teritorijām, abās šajās valstīs nozīmīga loma bija arī citu kaimiņvalstu interesēm (Lietuvai, Igaunijai un Polijai Latvijā, Rumānijai, Čehoslovākijai un Polijai Ukrainā), kā arī Rietumu lielvalstu faktoram. Abas valstis un to tautas biežās varu maiņas rezultātā piedzīvoja teroru, ko grūti aprakstīt. Tomēr Latvija un pārējās Baltijas valstis savu neatkarību saglabāja, bet ukraiņiem tas neizdevās. Un tas izriet no atšķirībām – bija acimredzamas teritorijas un nācijas lieluma atšķirības, kas ievērojami pastiprināja norišu mērogu un dalībnieku skaitu, taču Baltijas valstu valdībām izdevās pārvarēt iekšējās pretrunas un izveidot kaujas spējīgu armiju, savukārt Ukrainas valdībai tas lielā mērā neizdevās. Tomēr vissvarīgākais faktors bija Baltijas tautu augstā nacionālā pašapziņa.

Raksturvārdi: Krievijas revolūcija, Krievijas pilsoņu karš, Latvija, Ukrainas Tautas Republika, Polija, cīņa par neatkarību, Latvijas un Ukrainas attiecības.

Summary

With the collapse of the Russian Empire, a number of peoples, including Latvians, Estonians, Lithuanians and Ukrainians, sought independence. In 1919–1920, the goodwill of the Latvian government towards an independent Ukraine was based also on a purely pragmatic calculation of the political and economic benefits of cooperation. The relations between Latvia and the Ukrainian People's Republic reached their peak in August and September 1920, when the Ukrainian delegation was admitted to negotiations between the Baltic States and Poland in Bulduri. After that the Latvian government was forced to reckon with the Soviet power actually existing on Ukrainian territory in order to maintain good relations with Soviet Russia, as well as to give thousands of Latvian refugees still in Ukraine a chance to return to their homeland.

The sometimes striking similarities, as well as the differences, in the struggle for independence of the two countries should be noted. The similarities include the intensity of the fighting and the large number of participants or political-military actors in both countries – the Ukrainians fought with the Poles (allied with them in 1920) the Ukrainian Bolsheviks, Soviet Russia, and White Russians in different periods. The Latvians – with the Latvian Bolsheviks, Soviet Russia, Germany and the German-Balts (allied with them in the initial period), and the White Russians. In both Latvia and Ukraine, apart from Soviet Russia, which both shared as a threatening neighbor with claims to lost territories, the interests of neighboring countries (Lithuania, Estonia and Poland in Latvia, Romania, Czechoslovakia and Poland in Ukraine) played an important role in developments in both countries, as did the involvement of the Western powers. As a result of frequent changes of power, both countries and their populations experienced a terror that is difficult to describe, not only of the powers involved, but above all, of the Bolsheviks, etc. However, Latvia and the other Baltic countries preserved their independence, while the Ukrainians did not. This stems from the differences between these countries. Firstly, obvious differences in the territory and size of the nations greatly intensified the scale of events and the number of participants. The Baltic governments managed to overcome their internal differences to create a fighting force, while the Ukrainian government largely failed to do so. However, the most important factor was the high level of national self-confidence of the Baltic peoples.

Keywords: Russian Revolution, Russian Civil War, Latvia, Ukrainian People's Republic, Poland, fighting for independence, Latvian – Ukrainian relations.

Ievads

Noslēdzoties Pirmajam pasaules karam un sabrūkot Krievijas impērijai, neatkarību centās iegūt virkne tautu – baltieši, somi, poļi, Kaukāza un Centrālāzijas tautas, kā arī baltkrievi un ukraiņi. Pirms Pirmā pasaules kara ukraiņu zemes atradās Krievijā un Austroungārijā. 1917.–1921. gadā Ukrainas tautas cīņa par neatkarību noritēja vienlaikus ar Latviju, turklāt Latvijas valdība vismaz līdz 1920. gada rudenim nopietni rēķinājās ar neatkarīgas Ukrainas izveidošanos.

Ukrainas vispārējais stāvoklis: ieskats

Uzreiz pēc Februāra revolūcijas 1917. gada martā Kijivā ukraiņu nacionālās elites pārstāvji izveidoja Ukrainas Centrālo radu (UCR), kura izvirzīja prasību pēc autonomijas. Tika sākts formēt ukraiņu nacionālo karaspēku, bet pēc

boļševiku apvērsuma 1917. gada 20. novembrī UCR pasludināja autonomas Ukrainas Tautas Republikas (UTR) izveidi. Savukārt Harkivā 1917. gada 24.–25. decembrī tika proklamēta Ukrainas Padomju Republika. 1918. gada janvārī un februārī boļševiki ieņēma Ukrainas lielāko daļu, arī Kijivu, izvēršot asiņainas represijas. UCR 1918. gada janvārī bija pasludinājusi pilnīgu UTR neatkarību un 9. februārī Brestļitovskā noslēgusi miera līgumu ar Vāciju un tās sabiedrotajiem. Rezultātā Vācija un Austroungārija sniedza UTR militāro palīdzību apmaiņā pret pārtiku, ar 50 000 vīru lielu karaspēku 19.–27. februārī iejot Ukrainā un 1. martā ieņemot Kijivu. Kijivā un pēc tam Krimā iegāja arī UTR armija. Tomēr Ukrainā faktiski nodibinājās vācu un austriešu okupācijas režīms. 25. aprīlī UCR oficiāli protestēja pret kara tiesu ieviešanu, tāpēc vācieši likvidēja UCR. Tā nepakļāvās un izsludināja politiski

ļoti kreisu UTR konstitūciju. Tāpēc Ukrainas labējie spēki 29. aprīlī realizēja apvērsumu, pie varas nākot hetmanim Pavlo Skoropadskim. Pret hetmani cīnījās gan boļševiki, gan ukraiņu zemnieku partizāni, starp kuriem ievērojamu vietu ieņēma anarhista Nestora Mahno vienības.¹ Rudenī, sabrūkot Vācijas un Austroungārijas impērijām, stāvoklis mainījās. 1918. gada 13. novembrī tika izveidots uz Antantes lielvalstīm orientēts t. s. Direktorāts. Tā karaspēks 14. decembrī ieņēma Kijivu, gāza hetmaņa varu un atkārtoti proklamēja UTR izveidi. 1919. gada janvārī uz federatīviem pamatiem UTR pievienojās Rietumukrainas Tautas Republika, kas bija proklamēta 1918. gada 19. oktobrī un veda bruņotu cīņu ar poļiem par Ļvivu un Austrumgalīciju. Tomēr padomju karaspēks 1919. gada 5. februārī atkal ieņēma Kijivu, aprīlī sasniedza Zbručas upi un izspieda no Krimas britu-franču intervences vienības. Visā Ukrainā sākās ar boļševiku politiku neapmierināto zemnieku pretošanās kustība, bet vasarā boļševikiem uzbruka arī Antona Deņikina komandētā Dienvidkrievijas Brīvprātīgo armija. Jūnijā tā ieņēma Harkivu un devās Maskavas virzienā. 31. augustā Deņikina spēki, ceļā represējot ukraiņu zemniekus, ieņēma Kijivu. Savukārt pēc viņa spēku sakāves gandrīz visa Ukrainas teritorija 1919. gada decembrī – 1920. gada martā atkal nonāca boļševiku rokās. Tāpēc S. Petļura noslēdza vienošanos ar Poliju (poļi atzina UTR neatkarību un robežu uz Zbručas) un 1920. gada 26. aprīlī kopā ar poļiem devās uzbrukumā Sarkanajai armijai. 7. maijā tika ieņemta Kijiva, poļi sasniedza Dņipro upi, taču maija beigās sākās Sarkanās armijas pretuzbrukums. 5. jūnijā tā pārrāva poļu fronti, 12. jūnijā ieņēma Kijivu, bet 4. jūlijā sākās padomju uzbrukums arī Baltkrievijā, un rezultātā augustā Sarkanā armija nonāca līdz Varšavai, kur poļiem sīvās kaujās augustā izdevās to apturēt. 1920. gada septembrī – 1921. gada martā Rīgā notika poļu–padomju sarunas, kas noslēdzās ar miera līguma parakstīšanu, līdz ar to izšķirot Ukrainas likteni. UTR karaspēks turpināja cīņu ar Sarkanā armiju vēl līdz 1921. gadam, kad bija spiests pārspēka priekšā pagaidām pilnīgi atteikties no

¹ Sk. arī: Palkavnieks 1920.

domas par Ukrainas neatkarības izcīnīšanu un atkāpties uz Poliju. Tādējādi starpkaru posmā Ukraina palika sadalīta starp PSRS (23,2 miljoni ukraiņu), Poliju (5,5 miljoni), Rumāniju (800 000) un Čehoslovākiju (500 000).

Ukrainas teritorijā pasaules kara, kā arī Krievijas armijas sabrukuma rezultātā bija nonākuši tūkstošiem latviešu bēgļu. 1918. gadā ļoti daudzi latviešu tautības karavīri dažādu apstākļu iespaidā dienēja Ukrainas hetmaņa, pēc tam UTR armijā. Ievērojamākais no viņiem neapšaubāmi bija pulkvedis Pēteris Radziņš. 1918. gada martā–novembrī viņš ieņēma Ģenerālštāba Organizācijas-apmācības daļas priekšnieka amatu;² apakšpulkvedis Jānis Cepītis pēc dienesta hetmaņa Skoropadska armijā no 1918. gada decembra līdz 1919. gada nogalei bija UTR armijas Ģenerālštāba Operatīvās daļas priekšnieks; pulkvedis Pēteris Miķelsons bija UTR armijas Galvenās artilērijas pārvaldes Inspekcijas nodaļas priekšnieks; administratīvais pulkvedis Vilhelms Kloniņš – Galvenās intendantūras pārvaldes naudas un norēķinu valdes priekšnieks; pulkvedis Jānis Sīpols – aizmugures pārsiešanas-barošanas punkta priekšnieks, turklāt nomira ukraiņu internēto karavīru nometnē 1922. gada sākumā Polijā; kapteinis lidotājs Nikolajs Jeske – 5. aviācijas divizionā komandiera vietnieks, vēlāk – Ploskirovas aviācijas skolas priekšnieks, 1. aviācijas kaujas nodaļas komandieris, 1920.–1921. gadā UTR lidmašīnu iepirkšanas komisijas vadītājs Rietumeiropā, un daudzi citi. Turklāt par leģendāru kļuva UTR armijas kaujas spējīgākās vienības – Melno aizkrāciešu kavalērijas pulka – komandiera vietnieks Kārlis Brože. Atvaļinātais štābkapteinis Andrejs Lejassaus no 1919. gada janvāra bija UTR Apgādības ministrijas sevišķās misijas loceklis Galīcijā un Bukovinā, no marta – Tautsaimniecības ministrijas Ādas rūpniecības departamenta vicedirektors (jūlijā–novembrī direktors)³ utt. A. Lejassaus dienesta laikā Ukrainā “pilnīgi iemācījās runāt, lasīt un rakstīt ukraiņu valodā. Vairākas reizes bija komandējumos ārzemēs, ņēma aktīvu daļību cīņās pret boļševikiem un poļiem.”⁴ Tāpat

² LNA LVVA 5601-1-5226; sk.: Jēkabsons 2023.

³ LNA LVVA 5601-1-1151, 1421, 1429.

⁴ LNA LVVA 3741-1-52, 376.

Eduards Lukevics 1920. gada maijā–jūnijā bija UTR policijas iecirkņa priekšnieks Kijivā,⁵ u. c.

Latvijas un UTR attiecību nodibināšana un attīstība⁶

Latvijas un Ukrainas attiecības faktiski aizsākās 1917. gada 21.–28. septembrī, kad UCR Kijivā organizēja Krievijas “mazo tautu kongresu”, kur latviešus pārstāvēja Zigfrīds Meierovics, Kristaps Bahmanis, Staņislavs Kambala un citi. Z. Meierovics izskaidroja latviešu tautas vēsturi un aktuālo stāvokli, kā arī izteica latviešu prasību pēc pašnoteikšanās, teritorijas apvienošanas un politiskās autonomijas demokrātiskās Krievijas sastāvā. Runa, pretēji arī latviešus pārstāvošā komunistu Kārļa Seržanta teiktajam, ka pārējiem latviešiem neesot tiesību runāt visas tautas vārdā, izraisīja ukraiņu un citu tautu pārstāvju vētrainus aplausus.⁷ 1917. gada novembrī Valkā tika nodibināta Latviešu pagaidu nacionālā padome, kas savā sēdē apsprieda arī stāvokli Ukrainā, konstatējot, ka Ukrainas politiķi pret latviešiem, tāpat kā pret “visām mazām tautībām”, izturas ļoti labvēlīgi.⁸ Decembrī Latviešu pagaidu nacionālā padome savā sēdē noklausījās UCR telegrammu par UTR proklamēšanu un nosūtīja minētajai radai šādu atbildi: “Latviešu Nacionālā padome sūta savu brāļu sveicienu ukraiņu tautai un brīvai Ukrainai! Lai dzīvo Ukrainas tauta! Lai dzīvo tautu federācijas ideja!”⁹ 1918. gada janvārī Latviešu pagaidu nacionālā padome nolēma nosūtīt uz Kijivu pie UCR pārstāvjus,¹⁰ un februārī uz Kijivu devās K. Bahmanis.¹¹ 1918. gada martā viņš piedalījās Kijivas Latviešu centrālkomitejas izveidošanā un 22. maijā ziņoja no Kijivas, ka ir “sveiks un vesels, dzīvo Ukrainā [..], propagandēdams

Nacionālās padomes aizstāvēto patstāvīgas Latvijas valsts ideju.”¹²

Burtiski dažas dienas pēc tam, kad 1918. gada 18. novembrī Rīgā bija notikusi Latvijas neatkarības proklamēšana, kā viens no pirmajiem ārvalstu konsulārajiem pārstāvjiem ieradās Rietumukrainas Tautas Republikas konsuls Ņikifors Benderovskis (prese atzīmēja viņa un pavadoņu iespaidīgās virsnieku uniformas, ar nacionālo simboliku rotātā konsulāta automobiļa parādīšanos Rīgas ielās u. c.¹³). Tomēr drīz militāri politiskās situācijas dēļ viņš bija spiests darbību pārtraukt un pagaidām atstāt Latviju (Rietumukrainas Tautas Republika vēlāk apvienojās ar UTR, taču 1918. gada beigās tā formāli bija cita valsts).

1919. gada otrajā pusē attiecību nodibināšanā ar Baltijas valstīm bija ieinteresēta vispirms pati UTR kā sarežģītākā situācijā esoša valsts. Taču ieinteresēta bija arī Latvija, ko apliecina ārlietu ministra Z. Meierovica teiktais 1919. gada 6. oktobrī Tautas padomē. Viņš uzsvēra: “Mums ir arī citi sabiedrotie. Vēl tālāk uz dienvidiem ir Ukraina. Viņas stāvoklis nav viegls, bet viņas simpātijas ir mūsu pusē. Tur vēl diemžēl lielā mērā iespaidu patur lielinieki [boļševiki].”¹⁴ Savukārt 1919. gada novembrī viņš atzīmēja Baltijas valstu savienības nepieciešamību, piesaistot tai arī Baltkrieviju un Ukrainu, lai sekmīgi cīnītos pret kopīgajiem ienaidniekiem – Krieviju un Vāciju.¹⁵ Tas saskanēja arī ar to, kas šajā laikā tika pausts Baltijas valstu konferencē Tērbatā – tajā piedalījās Igaunijas, Latvijas un Lietuvas delegācijas, bet kā novērotāji – arī Polijas, Baltkrievijas Tautas Republikas un UTR pārstāvji.¹⁶

Sāka veidoties arī tieši konsulārie sakari. 1919. gada 1. septembrī Rīgā vēlreiz, nu jau kā UTR konsuls ieradās Ņ. Benderovskis.¹⁷

⁵ LNA LVVA 5604-1-4305, bez paginācijas.

⁶ Sīkāk sk.: Jēkabsons 2003.

⁷ Šilde 1985, 71–72.

⁸ Līgotņū Jēkabs 1925, 38–39.

⁹ Paegle 1923, 190.

¹⁰ Līgotņū Jēkabs 1925, 166.

¹¹ LNA LVVA 1313-2-29, 20, 32.

¹² LNA LVVA 2570-14-1426; LNA LVVA 6033-1-36, 80; Bachmanis 1926; LNA LVVA 5434-3-168.

¹³ Jaunākās Ziņas (23.11.1918.).

¹⁴ Valdības Vēstnesis (07.10.1919.).

¹⁵ Meierovics 1919.

¹⁶ Valdības Vēstnesis (13.11.1919.); Valdības Vēstnesis (16.11.1919.); Valdības Vēstnesis (25.11.1919.).

¹⁷ Latvijas Sargs (03.09.1919.).

Turpmākajos mēnešos konsulāts cita starpā panāca, ka vairāki Latvijas armijas karavīri tika atvaļināti no dienesta kā UTR pilsoņi.¹⁸

Sakari starp Latvijas un UTR pārstāvjiem izveidojās vairāku Rietumu lielvalstu galvaspilsētās, piemēram, Londonā, Parīzē, Helsinkos, bet visciešākās attiecības izveidojās Varšavā, kur Latvijas pārstāvis tās uzskatīja par vienu no saviem uzdevumiem. 1919. gada 10. decembrī viņš uzsvēra, ka ukraiņi ļoti meklē “biedrošanos” ar Latviju, no kuras cer saņemt atbalstu (instruktorus armijai, “ekonomiskās dzīves reorganizētājus” u. c.). Ukrainas pārstāvji uzsvēra, ka Ukrainas un Latvijas tuvināšanās (“cieša apvienošanās”) nepieciešama kā “pretspēks Polijas hegemonijas tieksmēm” nākamajā Baltijas savienībā. Atis Ķeniņš uzskatīja, ka Ukrainas izredzes uz neatkarību ir ievērojamas (“daudz lielākas, nekā Rīgā parasts domāt”) un tādēļ svarīgi nostiprināt tur Latvijas iespaidu. 10. decembrī UTR Direktoriņas priekšsēdētājs Simons Petļura un ārlietu ministrs Andrijs Ļivickis iesniedza A. Ķeniņam notu ar Latvijas neatkarības atzinumu.¹⁹ A. Ķeniņš uzsvēra, ka tas noticis 47 miljonu lielas tautas vārdā, kurai “pie Krievijas jautājuma izšķiršanas liels vārds būs”.²⁰ Beidzot oficiāla Ukrainas diplomātiskā pārstāvniecība Latvijā ar Volodimiru Kedrovski priekšgalā izbrauca no Varšavas uz Rīgu 1920. gada 2. janvārī.²¹

Rīgā V. Kedrovska misija ieradās 1920. gada 16. janvārī un uzsāka darbību Antonijas ielas 6. namā. Pavasarī misijas paspārnē tika izveidots Ukrainas Preses birojs, kas sniedza Latvijas presē informāciju par stāvokli Ukrainā. Pēc UTR izdarītās atzišanas Latvijas Ārlietu ministrijas departamenta direktors Ludvigs Sēja 1920. gada 15. janvārī atzīmēja, ka “mūsu pienākums būtu viņu atzīt tāpat, bet, tā kā šai lietā ieinteresēta Polija, tad mums iepriekš jāvienojas ar viņu”.²² Tieši attiecību dēļ ar Poliju UTR atzišana no Latvijas puses aizkavējās. Tikai pēc tam, kad Latvijas un Polijas

attiecībās radās sarežģījumi, ārlietu ministrs Z. Meierovics 25. martā nosūtīja S. Petļuram apstiprinājumu UTR atzišanas raksta saņemšanai un pievienoja 17. februārī parakstītu UTR atzišanas rakstu no Latvijas puses.²³

Galvenais sakaru kanāls palika Varšavā. 1920. gada martā pie Latvijas militārā pārstāvja Mārtaņa Hartmaņa Varšavā vērsās UTR militārais pārstāvis Polijā ģenerālpulkvedis Viktors Zeļinskis un lūdza atbalstīt Latvijā esošo bijušās Nikolaja Judeniča komandētās Krievijas Ziemeļrietumu brīvprātīgo armijas ukraiņu tautības karavīru nosūtīšanu uz dzimteni nacionālās armijas papildināšanai (tika minēta arī ģenerāļa Staņislava Bulaka-Balahoviča vienība Alūksnē, kurā februārī ukraiņi bija apmēram 23% no 884 karavīriem²⁴). Tomēr armijas virspavēlnieka štāba priekšnieks P. Radziņš 12. aprīlī atbildēja, ka labprāt palīdzēs ukraiņiem nokļūt Ukrainā un pat “propagandē šo ideju”, taču negūst atbalstu no UTR misijas Rīgā (vadītājs V. Kedrovskis pat neesot apmeklējis štābu).²⁵

Polijas un UTR karš ar Padomju Krieviju: atskaņas attiecībās

1920. gada aprīļa beigās sākās Polijas un UTR armiju uzbrukums Ukrainā, kas sākotnēji bija sekmīgs. Tā iespaidā uzlabojās Latvijas varas iestāžu attieksme arī pret UTR pārstāvniecībām. 22. maijā Armijas virspavēlnieka štābs pēc M. Hartmaņa pieprasījuma no Varšavas (jautāja, vai starp gūstā nonākušajiem sarkanarmiešiem nav ukraiņu, kuri varētu iestāties UTR armijā) noskaidroja, ka gūstekņu nometnē ir 11 UTR pilsoņu, taču UTR konsulāts, neraugoties uz pieprasījumiem, vispār nav reaģējis.²⁶ Šajā laikā sakarā ar poļu-ukraiņu pānkumiem frontē Latvijā pastiprinājās cerība uz neatkarīgas Ukrainas izveidošanos. 7. maijā Apsardzības ministrijas laikraksts “Latvijas Kareivis” ievadrakstā izteica cerības, ka šoreiz ukraiņu “varoņiem” izdosies noturēties galvaspilsētā un “lielā, ārkārtīgi apdāvinātā tauta spēs nodibināt savā zemē kārtību un gūs iespēju,

¹⁸ Sk.: Jēkabsons 2004.

¹⁹ LNA LVVA 2574-4-71, 395. UTR notas tekstu sk.: LNA LVVA, 2570-3-1126, 16.

²⁰ LNA LVVA 2575-15-11, 83–84.

²¹ LNA LVVA 2575-7-39, 33–34.

²² LNA LVVA 2574-4-7, 96.

²³ LNA LVVA 2575-15-1, 53.

²⁴ Sīkāk sk.: Jēkabsons 1995.

²⁵ LNA LVVA 3601-1-469, 249, 263.

²⁶ LNA LVVA 3601-1-469, 283, 296.

brīvi attīstoties, izmantot savas skaistās dzimtenes dabas bagātības”. Autors (Aleksandrs Grīns) izteica ticību ukraiņu tautas iekšējam spēkam, pamatodams to ar “ārkārtīgi daudzajām līdzībām” Latvijas un Ukrainas likteņos (“Ukraina pārdzīvo tagad to laiku, ko Latvija pag. gada Juglas kauju vēsturiskās dienās” – ar poļiem igauņu “lomā”).²⁷

1920. gada 2. jūnijā parakstītajā UTR valdības deklarācijā arī bija sevišķi uzsvērts, ka tā cer sasniegt “visaugstākā mērā patiesas vienošanās ar solidārajām Baltijas valstīm”.²⁸ Tajā pašā dienā UTR valdība izdeva rīkojumu par Latvijas pilsoņu atvaļināšanu no karadienesta. Tika konstatēts, ka abas valstis ir savstarpēji atzinušas viena otru, tādēļ Latvijas pilsoņi atbrīvojami no mobilizācijas kā “draudzīgas valsts” pilsoņi. 28. jūnijā misijas vadītājs V. Kedrovskis nodeva šos dokumentus Latvijas Ārlietu ministrijai (tā gan bija saņēmusi dokumentu jau ātrāk – caur pārstāvniecību Varšavā, kur to bija nodevis no Odesas iebrakušais latviešu virsnieks Kārlis Petruss), solot, ka arī UTR Iekšlietu ministrija izdos pavēli par palīdzību latviešu bēgļiem un viņu aizsardzību. 8. jūlijā Z. Meierovics pateicās un apsolīja izveidot bēgļu reevakuācijas komisiju.²⁹

Latvijas valdība jau 1920. gada maija beigās nosūtīja uz Ukrainu Latviešu bēgļu reevakuācijas biedrības pārstāvi N. Stulmani. 1. jūnijā viņš ieradās Koveļā, bet 3. jūnijā – Žitomirā, kur uzsāka ar poļu militāriestādēm kārtot reevakuāciju cauri Varšavai un Viļņai. Pēc tam viņš plānoja doties uz Kijivu, taču sekojošo notikumu dēļ frontē bija spiests 21. jūnijā atgriezties Latvijā. N. Stulmanim gan izdevās nokārtot 45 bēgļu atgriešanos no Žitomiras, ar kuriem kopā tas četros poļu dzelzceļa vagonos ieradās Rīgā. Viņš informēja, ka Kijivā vien jūnija sākumā reģistrējušies 1500 bēgļi, kuru stāvoklis ir “neapskaužams un ilgas pēc dzimtenes lielas”.³⁰ Jūlija sākumā sākās Sarkanās

armijas uzbrukums un fronte ātri virzījās uz rietumiem. Z. Meierovics tomēr vēl mēģināja glābt bēgļus, un 14. jūlijā Ārlietu ministrijai tika piekomandēts kapteinis Andrejs Lejassaus, kuram bija jādodas uz Ukrainu risināt šo jautājumu. Tomēr sakarā ar notikumiem frontē A. Lejassaus uz Ukrainu neizbrauca.³¹

Būtiski bija arī saimnieciskie apsvērumi. Drīz pēc UTR atzīšanas raksta iesniegšanas, 1920. gada aprīlī, Latvijas presē parādījās informācija par Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas sakariem ar “Ukrainas saimniecisko interešu priekšstāvi”, lai iegūtu no tās cukuru, labību un citas preces.³² UTR konsuls Rīgā jau 1920. gada janvāra sākumā bija vērsies Latvijas Ārlietu ministrijā ar pieprasījumu apsvērt iespēju importēt noteiktas preces no Ukrainas. 20. februārī Tirdzniecības un rūpniecības ministrija paskaidroja, ka varētu importēt no Ukrainas sāli, cukuru, naftu un tās produktus, labību, sodu, potašu, eļļas sēklas, taukus, ogles, akmeņogļu darvu, vilnu un ādas (Latvijā varētu apstrādāt ievadamo lopu jēlādas un metālus). Savukārt eksportēt uz Ukrainu varētu linus un linsēklas, āboliņa sēklas, koka izstrādājumus (mēbeles u. c.), brūno ietinamo papīru, papīru, lina diegus, ģipsi un cementu. Sarunas ar UTR konsulāro pārstāvniecību šajā jautājumā atjaunojās 1920. gada jūnijā. Uz Ārlietu ministrijas 16. jūnija pieprasījumu, kādas preces var piedāvāt apmaiņā pret cukuru, sāli un labību, Tirdzniecības un rūpniecības ministrija 22. jūnijā atbildēja, ka uzreiz var piedāvāt mēbeles, veca kausējuma dzelzi, zvērādas, cūku sarus, zirgu astes un lopu spalvas, bet nākotnē varēs eksportēt eļļas, parafīnu, kaļķakmens un ģipša ražojumus, cementu, mēslošanas un medicīnas ģipsi, ķieģeļus, podus, dakstiņus, traukus, stiklu, finieri, ratu riteņus, ragavu materiālus, koka diegu spoles, sērskābi, stiebrus, viķu un āboliņa sēklas, papīru, papīru u. c., kā arī alkoholiskos dzērienus.³³ Visu izjauc sekojošie notikumi padomju-poļu frontē.

²⁷ Gr[īns] 1920.

²⁸ LNA LVVA 2574-2-4, 48.

²⁹ LNA LVVA 2574-2-4-64, 66; LNA LVVA 5192-1-60, 267–268.

³⁰ Valdības Vēstnesis (18.06.1920.); Latvijas Kareivis (18., 22.06.1920.); Kurzemes Vārds (02.07.1921.).

³¹ LNA LVVA 2570-10-66, 219; LNA LVVA 5601-1-3669, 4; LNA LVVA 2570-14- 889, 2.

³² Jaunākās Ziņas (24.04.1920.).

³³ LNA LVVA, 2574-2-60, 4–5.

Bulduru konference

Sevišķi būtiska bija piedalīšanās Baltijas valstu konferencē Bulduros. UTR valdība 1920. gada pavasarī centās panākt uzaicināšanu uz Baltijas valstu konferenci Latvijā. Aprīlī ārlietu ministrs A. Ļivickis izsūtīja konferences organizācijas birojam Rīgā grāmatas par Ukrainu (netika saņemtas pasta darbības traucējumu dēļ).³⁴ Konferences sākums vairākkārt tika atlikts, tā sākās 6. augustā Rīgā un Bulduros, turklāt UTR un Baltkrievijas Tautas Republikas delegācijas iesniedza lūgumu atļaut tajā piedalīties. 8. augustā UTR misija paziņoja savas valsts delegācijas sastāvu: to vadīja iekšlietu ministrs Aleksandrs Sadikovskis, locekļi bija misijas vadītājs V. Kedrovskis, A. Šulgins, ekonomists Mikola Dobrilovskis u. c. 19. augustā Lietuvas delegācijas vadītājs Jons Šaulis pauda uzskatu, ka UTR stāvoklis ir nedrošs un tās piedalīšanās konferencē var izraisīt Padomju Krievijas nepatiku, kā arī apšaubīja dalības lietderību. Vienlaikus viņš paziņoja, ka Lietuvas delegācija tomēr piedalīsies arī UTR delegācijas dalības gadījumā, ja pārējās dalībvalstis to atbalstīs. 20. augustā konferences plenārsēdē pēc Z. Meierovica priekšlikuma jautājums tika apspriests. Baltkrievu ierašanās vienprātīgi tika noraidīta. Par atļauju UTR delegācijai aktīvi uzstājās Z. Meierovics, pārējie viņam piekrita, un UTR delegācijai tika atļauts piedalīties kā pilntiesīgai loceklei.³⁵ Saskaņā ar politiķa Ādolfā Klīves atmiņām tieši UTR iesaistīšanās konferences darbā “starptautiskā mērogā” radījusi “necerētu interesi” (tādējādi dalībvalstu kopējais iedzīvotājs skaits pieaudzis līdz 75–80 miljoniem, kas “piešķīra konferencei un līdz ar to arī Lietuvai, kā šīs konferences sastāvdaļai, rietumu lielvalstu uzmanību un līdzināja ceļu uz Baltijas valstu vienotību neatkarīgi no tā, ko domāja un darīja Maskava”).³⁶ 21. augustā ukraiņi piedalījās plenārsēdē un tās vadītājs Z. Meierovics un UTR delegācijas vadītājs A. Sadikovskis apmainījās ar uzrunām. Tajā pašā dienā ukraiņu pārstāvji tika iekļauti komisijās.³⁷

³⁴ LNA LVVA 2574-2-4-56, 57.

³⁵ Valdības Vēstnesis (21.08.1920.).

³⁶ LNA LVVA 1313-2-66, 72–79, 84, 87; Klīve 1976, 97, 99, 101.

³⁷ Valdības Vēstnesis (23.08.1920.).

30. augustā laikraksts “Valdības Vēstnesis” atstāstīja Latvijas Telegrāfa aģentūras pārstāvju sarunu ar UTR delegācijas vadītāju A. Sadikovski. Tajā viņš uzsvēra savu pazīšanos ar latviešu sabiedriskajiem darbiniekiem A. Ķeniņu, Aleksandru Daugi u. c. Pirmā pasaules kara gados Maskavā, kā arī savstarpējas vienotības nepieciešamību jaunajām valstīm, nepieciešamību cīnīties par neatkarību ar kopējo ienaidnieku (“zem kāda karoga tas arī uzstātos”), noslēdzot savstarpēju savienību. Viņš runāja par Ukrainas sarežģīto stāvokli, par to, ka Baltijas valstīm izdevies “konsolidēties” laikā, kad pret to bija vērsti “galvenie lielinieku sitieni”, kā arī uzsvēra, ka “pret Latviju, kura viena no pirmajām atzina Ukrainas suverenitāti, mēs sajūtam sevišķu draudzību”, un atzīmēja saimnieciskās iespējas (cauri Liepājas ostai varēs ievest Latvijā labību).³⁸

UTR pārstāvji 31. augustā parakstīja konferences politiskās konvencijas projektu, kurā valstis izteica gatavību izteikt savstarpēju *de iure* atzīšanu, noslēgt militāru konvenciju utt. Septembra beigās Rīgā darbu uzsāka dalībvalstu militāro pārstāvju padome, kuras mērķis bija izstrādāt militāro konvenciju. UTR sarunās pārstāvēja pulkvedis Daņiļčuks un apakšpulkvedis Maksims Didkovskis. Pēc sarunām oktobrī tika izstrādāts konvencijas projekts, kas bija jāapstiprina Ģenerālštābiem un valdībām (arī šī konvencija nekad netika īstenota).³⁹

Latvijas valdībā un sabiedrībā šaubas par tālāko attieksmi pret UTR pastiprinājās poļu padomju miera sarunu priekšvakarā, kad Rīgā iebrauca arī Padomju Ukrainas delegācija. 18. septembrī Kristaps Bahmanis presē centās pārliecināt, ka Latvija nedrīkst slēgt līgumus par latviešu bēgļu atgriešanos no Ukrainas ar tās padomju valdību, pirmkārt, tāpēc ka Latvijai ir “draudzīgi diplomātiski sakari” ar UTR, otrkārt, padomju valdība kontrolē tikai daļu no Ukrainas teritorijas un nemaz nespēs nodrošināt latviešu bēgļu atgriešanos. Viņš ieteica centties panākt, lai Latvijas un Padomju Krievijas miera līgumā paredzētie bēgļu atgriešanās nosacījumi tiktu attiecināti uz teritorijām Ukrainā.⁴⁰

³⁸ Valdības Vēstnesis (30.08.1920.).

³⁹ Skrzypek 1972, 69–71.

⁴⁰ Bahmanis 1920.

Jāatzīst gan, ka viņa apgalvojums, ka “Ukrainas padomju valdība – tikai nosaukums, kam nav juridiskas nozīmes”, balstījās uz zināmā mērā novecojušu informāciju par patieso stāvokli.

Latvijas un Ukrainas attiecību pēdējais posms un noslēgums

1920. gada 21. septembrī Rīgā sākās miera sarunas starp Poliju un Padomju Krieviju, kurās piedalījās arī Padomju Ukrainas delegācija. Pēc tam, kad 5. oktobrī tika parakstīts līgums par pamieru, Rīgā esošais UTR senators S. Šeļuhins un diplomātiskās misijas Latvijā vadītājs V. Kedrovskis 7. oktobrī iesniedza Polijas delegācijai protestu pret sarunām ar Padomju Ukrainas delegāciju, turklāt notas kopija tika piesūtīta arī Latvijas ārlietu ministram Z. Meierovicam.⁴¹

Tomēr pēc Ukrainas teritorijas nonākšanas padomju varā 1920. gada vasarā Latvijas varas iestādes arvien vairāk sāka uztraukt latviešu bēgļu atgriešanās jautājums dzimtenē no turienes. Smagos apstākļos tur atradās tūkstošiem bēgļu, kuri nevarēja atgriezties, jo padomju iestādes atsaucās uz vienošanās neesamību starp Latviju un Padomju Ukrainu. Tie, kuriem bija līdzekļi, varēja doties uz Maskavu un kārtot atgriešanos no turienes, taču lielākajai daļai šādas iespējas nebija. Saistībā ar šo Latvijas valdībai arvien aktuālāks kļuva tas, kā atrisināt jautājumu par UTR pārstāvniecības darbību savā teritorijā, ko tai pārmeta Padomju Krievija. Tas atspoguļojās arī ārējā politikā, piemēram, 1920. gada 15. decembrī Latvijas ārlietu viceministrs Hermanis Albats un Igaunijas sūtnis Aleksandrs Hellats sarunā ar Polijas diplomātisko pārstāvi Vitoldu Kameņeckī pievērsa uzmanību apstāklim, ka Ukraina nevar uzņemties Bulduru konferences paredzētās saistības, kā arī nevar to prasīt no pārējām dalībvalstīm, ka Latvija un Igaunija gatavojas vienoties ar Padomju Ukrainu. Sakarā ar to Kameņeckis lūdza Polijas Ārlietu ministriju iespaidot UTR diplomātisko pārstāvniecību Varšavā, lai UTR valdība atsauktu savus pārstāvjus no Baltijas valstu pārstāvju padomes un Militāro pārstāvju padomes.⁴²

1920. gada 27. novembrī pie Latvijas valdības ar priekšlikumu uzsākt sarunas par diplomātisko attiecību nodibināšanu bija vērsusies Ukrainas Padomju Sociālistiskās Republikas valdība, un decembrī Latvijas puse piekrita uzsākt sarunas. UTR diplomātiskās misijas Latvijā vadītājs V. Kedrovskis 1921. gada 27. janvārī iesniedza Latvijas Ārlietu ministrijā protestu pret to, atsaucoties uz Latvijas un UTR savstarpējās atzišanas rakstiem un norādot, ka Ukrainas Padomju Republikas Tautas komisāru padome ir vienīgi Padomju Krievijas okupācijas varas iestāde. 1921. gada 19. februārī Z. Meierovics atbildēja, ka Latvijas valsts vienmēr ar simpātijām izturējusies pret ukraiņu tautas centieniem pēc neatkarības, taču spiesta rēķināties ar reālo varu Ukrainas teritorijā, jo pretējā gadījumā nav iespējams nokārtot latviešu bēgļu reevakuāciju. Tūlīt pēc tam – 1921. gada februārī – UTR misija un konsulāta darbinieki atstāja Latviju (devās uz Poliju⁴³) un konsulāts tika slēgts.

1921. gada maijā Maskavā sākās sarunas ar Padomju Ukrainas pārstāvjiem, un rezultātā 1921. gada 3. augustā tika noslēgts līgums, kurā puses “bez ierunām” atzina “viena otru par pārstāvīgām, neatkarīgām un suverēnām valstīm ar visām juridiskām sekām, kas iztek no šādas atzišanas”, kā arī noregulēja bēgļu un optantu atgriešanās kārtību. Līguma 2. pants paredzēja arī “neļaut uz savas teritorijas nodibināties un uzturēties nekādām organizācijām un grupām, kuras pretendē uz otras līguma slēdzējas puses visas teritorijas vai kādas viņas daļas valdības lomu, kā arī valdībām un to organizāciju un grupu amata personām, kuru mērķis ir gāzt otras līdzējas puses valdību”.⁴⁴

Ar minēto jebkādas oficiālas Latvijas valdības attiecības ar UTR valdību trimdā vairs nebija iespējamas, kaut arī līguma tiešais iespaids beidzās 1922. gada beigās, kad tika izveidota PSRS un Ukrainas Padomju Republika beidza pastāvēt kā formāls starptautisko attiecību subjekts.

⁴¹ LNA LVVA 2574-2-60, 18-19.

⁴² Okulewicz 2001, 223.

⁴³ Paluszyński 1999, 377.

⁴⁴ Recueil des principaux Traités conclus par la Lettonie avec les Pays Étrangers 1918-1930, 41-67; LNA LVVA 2574-2-135, 1.

Secinājumi. Latvijas un Ukrainas salīdzinājums

Ārējo un iekšējo apstākļu iespaidā 1918.–1920. gadā UTR neizdevās nostiprināties. Tomēr pastāvēja ļoti spēcīgas ukraiņu valstiskuma tendences, kuras izpaudās ievērojami redzamāk nekā, piemēram, Baltkrievijā, turklāt Latvijas gadījumā bija acīmredzami pamanāmas valdības simpātijas pret ukraiņu tautas neatkarības centieniem, kā arī tīri pragmatisks aprēķins par politisko un saimniecisko izdevīgumu no sadarbības ar nekomunistisku Ukrainu ar tās nozīmīgo teritoriju un iedzīvotāju skaitu. Šim vēsturiski īsajam divu valstu savstarpējo attiecību posmam nebija izšķirošas nozīmes Latvijas ārējā politikā, taču šīs attiecības raksturo Latvijas attieksmi. Diemžēl arī to noslēgumu, kad 1920. gada rudenī un 1921. gada sākumā Latvijas puse bija spiesta rēķināties ar Ukrainas teritorijā reāli pastāvošo varu, lai saglabātu labas attiecības ar draudīgo Padomju Krieviju, kā arī glābtu Ukrainā esošos latviešu bēgļu tūkstošus.

Vienlaikus jāatzīmē dažkārt pārsteidzošās līdzības, kā arī atšķirības abu valstu cīņā par savu neatkarību. Pie līdzībām vispirms jāmin gan cīņu intensitāte, ko izraisīja svarīgā ģeopolitiskā situācija, gan sarežģītais vēsturiskais mantojums iekšējā politikā un saimniecībā. Turklāt minēto apliecina apstākļi, ka Kijiva 1918.–1920. gadā tika dažādu spēku ieņemta kopumā septiņas reizes, Rīga pilnībā vai daļēji 1917.–1919. gadā – piecas reizes. Tas pats attiecas uz ļoti augsto norišu dalībnieku jeb politiski militāro aktoru skaitu abās valstīs – ukraiņi dažādos periodos cīnījās ar poļiem (1920. gadā ar tiem sabiedroties), ukraiņu bolševikiem, Padomju Krieviju, pretbolševistiskajiem jeb “baltajiem” krieviem, bija sarežģītās attiecībās ar Vāciju un Austroungāriju, kā arī anarhistu vadoņa Mahno karaspēku, latvieši – ar latviešu bolševikiem, Padomju Krieviju, Vāciju un vācbaltiešiem (sākotnējā periodā ar tiem sabiedroties), “baltajiem” krieviem. Neskaitot Padomju Krieviju, kura gan Latvijai, gan Ukrainai bija kopīga draudoša kaimiņvalsts ar pretenzijām uz zaudētajām teritorijām, liela nozīme abās valstīs bija arī citu kaimiņvalstu interesēm (Latvijā – Lietuvas, Igaunijas, Polijas, Ukrainā – Rumānijas, Čehoslovākijas, Polijas).

Abās zemēs noteikta loma, kaut arī ne izšķiroša, dažādās norisēs bija Rietumu lielvalstu (Lielbritānijas un Francijas) faktoram. Abas zemes un to iedzīvotāji bieži varas maiņu rezultātā piedzīvoja grūti aprakstāmu iesaistīto pušu, bet galvenokārt bolševiku teroru utt.

Tomēr Latvija un pārējās Baltijas valstis savu neatkarību izcīnīja un nosargāja, ukraiņiem tas neizdevās. Un tas izriet no atšķirībām. Pirmkārt, pašsaprotami ievērojami atšķirās teritorija un nācijas lielums, kas ievērojami intensificēja norišu un dalībnieku skaita mērogu. Ukraiņu vēsturnieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis Andrijs Rukass (*Andrii Rukkas*), kurš analizē cēloņus, uzskata, ka galvenais cēlonis ir Latvijas, Igaunijas un Lietuvas valdību spēja piedāvāt “skaidru programmu politisko un sociāli saimniecisko problēmu atrisināšanai demokrātiskā ceļā, bez sociālistiskās utopijas un radikālisma”, kas savukārt ļāvis sekmīgi realizēt vispārēju mobilizāciju un izveidot kaujas spējīgus bruņotos spēkus. Tam var piekrist. Tālāk A. Rukass pamato, ka gan Ukrainā, gan Baltijas valstīs ļoti nozīmīgs bija Rietumu sabiedroto atbalsts, taču Baltijas valstīs, kuras atradušās Lielbritānijas “ietekmes sfērā”, saņēmušas britu atbalstu, jo viņi bija ieinteresēti Krievijas sadalīšanā, savukārt Ukraina bijusi Krievijas atjaunošanā ieinteresētās Francijas “ietekmes sfērā”, līdz ar to šādu atbalstu nav saņēmusi. Turklāt Baltijas valstu “politiski nobriedušie un pragmatiskie” vadītāji, izmantojot “vienotus un patriotiskus iedzīvotājus”, līdz ar efektīvu valsts aparātu un karaspēka izveidi spējuši piesaistīt “Eiropas lielvaru” uzmanību un no tās izrietošo “nozīmīgo palīdzību”. Minētā tēze gan ir strīdīgāka, jo lielvalstu faktoram un atbalstam tomēr ne tuvu nebija izšķiroša nozīme nevienā Baltijas valstī, turklāt Lietuva drīzāk arī atradās Francijas “ietekmes sfērā”, ja vispār par tādām iespējams runāt (drīzāk – par vēsturisku apstākļu izraisītām lielākas ieinteresētības zonām). A. Rukass vienīgi vispārīgi piemin “vienotos un patriotiskos iedzīvotājus”⁴⁵ (neanalizēsim šī faktora būtību, jo arī šajā ziņā situācija bija sarežģīta, taču fakts, ka laikā, kad norisa

⁴⁵ Rukkas 2013.

ciņas par neatkarību, iedzīvotāji patiesi samērā viennozīmīgi sāka atbalstīt savu valdību un armiju). Patiesībā šis faktors ir viens no būtiskākajiem vai pat būtiskākais un izriet no – salīdzinājumā ar ukraiņiem – tomēr augstāka vispārējās izglītības līmeņa, kāds bija latviešiem,

igauņiem un pat lietuviešiem (pēdējiem objektīvu vēsturisku apstākļu iespaidā tas bija zemāks nekā pārējām divām Baltijas tautām), no kā savukārt izrietēja ievērojami plašāk tautā izplatīts nacionālās pašapziņas līmenis, kas lika būt “patriotiskiem un vienotiem”.

VĒRES

Gr[ins], A. (1920) Ukrainai atdzimstot. *Latvijas Kareivis* (07.05.1920.).

Bahmanis, K. (1920) Vai slēgt līgumu ar komunistu Ukrainu? *Latvijas Kareivis* (18.09.1920.).

Bachmanis, K. (1926) *Latvieši Ukrainē 1917.–1919. gados*. Rīga: autora izdevums.

Jaunākās Ziņas (24.04.1920.).

Jēkabsons, Ē. (1995) Ģenerālis Staņislavs Bulak-Balahovičs un Latvija. *Latvijas Arhīvi*, 1, 16–21.

Jēkabsons, Ē. (2003) Latvijas attiecības ar Ukrainas Tautas Republiku (1919–1921). *Latvijas Vēsture*, 4, 56–72.

Jēkabsons, Ē. (2004) Ukraiņi Latvijā 19. gadsimta beigās – 1945. gadā. *Latvijas Arhīvi*, 2, 110–128.

Jēkabsons, Ē. (2023) Ukrainas epizode. Ģenerāļa Radziņa pieredzē balstītie vērtējumi ir nozīmīgi arī mūsdienās. *Domuzīme*, 5, 64–67.

Klīve, Ā. (1976) *Latvijas neatkarības gadi. Latvijas politiskā veidošanās un augšana*. B. v.: Grāmatu draugs. *Kurzemes Vārds* (02.07.1921.).

Latvijas Kareivis (18.06.1920.).

Latvijas Kareivis (22.06.1920.).

LNA LVVA (Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs), 1313-2-29.

LNA LVVA, 1313-2-66.

LNA LVVA, 2570-3-1126.

LNA LVVA, 2570-10-66.

LNA LVVA, 2570-14-889.

LNA LVVA, 2570-14-1426.

LNA LVVA, 2574-2-4.

LNA LVVA, 2574-2-4-56.

LNA LVVA, 2574-2-4-64.

LNA LVVA, 2574-2-60.

LNA LVVA, 2574-2-135.

LNA LVVA, 2574-4-7.

LNA LVVA, 2574-4-71.

LNA LVVA, 2575-7-39.

LNA LVVA, 2575-15-1.

LNA LVVA, 2575-15-11.

LNA LVVA, 3601-1-469.

LNA LVVA, 3741-1-52.

LNA LVVA, 5192-1-60.

LNA LVVA, 5434-3-168.

LNA LVVA, 5601-1-1151.

LNA LVVA, 5601-1-3669.

LNA LVVA, 5601-1-5226.

LNA LVVA, 5604-1-4305.

LNA LVVA, 6033-1-36.

Latvijas Sargs (03.09.1919.).

Līgotņū Jēkabs (1925) *Latvijas valsts dibināšana (Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome). Latvijas valsts tapšanas pirmais posms*. Rīga: V. Olava fonda sabiedrības izdevums.

Meierovics, Z. (1919) Latvijas ārlietu politika. *Valdības Vēstnesis* (18.11.1919.).

Okulewicz, P. (2001) *Koncepcja "międzymorza" w myśli politycznej obozu Józefa Piłsudskiego w latach 1918–1926*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Paegle, S. (1923) *Kā Latvijas valsts tapa*. Rīga: autora apgādībā.

Palkavnieks, J. (1920) Mahno. *Latvijas Kareivis* (05.09.1920.).

Paluszyński, T. (1999) *Walka o niepodległość Lotwy 1914–1921*. Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona.

Recueil des principaux Traités conclus par la Lettonie avec les Pays Étrangers 1918–1930 (1930). G. Albat. Riga.

Rukkas, A. (2013) The Army and Independence. *The Ukrainian Week*. <https://ukrainianweek.com/the-army-and-independence/> (skatīts 13.07.2024.).

Skrzypek A. (1972) *Związek Bałtycki. Litwa, Lotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSSR w latach 1919–1925*. Warszawa: Książka i Wiedza.

Šilde, Ā. (1985) Zigfrīds A. Meierovics. *Valstsvīri un demokrāti: biogrāfiskas studijas*. [Bruklina]: Grāmatu draugs.

Ukrainas attiecības ar Latviju (1920) *Valdības Vēstnesis* (30.08.1920.).

Ukrainas konsuls Benderovskis un oficieri ieradušies Rīgā (1918) *Jaunākās Ziņas* (23.11.1918.).

Valdības Vēstnesis (07.10.1919.).

Valdības Vēstnesis (13.11.1919.).

Valdības Vēstnesis (16.11.1919.).

Valdības Vēstnesis (25.11.1919.).

Valdības Vēstnesis (18.06.1920.).

Valdības Vēstnesis (21.08.1920.).

Valdības Vēstnesis (23.08.1920.).

Redakcijā saņemts 13.07.2024., apstiprināts 03.09.2024.

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0* (CC BY-NC 4.0) starptautisko licenci (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).